

Norsk egenart

Taler

Helge Krog

Sted

Koncerthuset, Stockholm

Omstendigheter

Tale på propagandamøte for Norge

- 1 Det er blitt sjargong blant svenske journalister å omtale Sverige som vårt "avlånga land". - Men hva skal vi da kalle den strimmel av besynderlig geografi som omklamrer Sveriges brede og tette kropp, mot vest, mot havet? Norge er skåret i stykker, på kryss og tvers og på langs, av høye fjell og snevre
- 5 elveskjæringer eller dype fjordarmer, som mange steder innringer store breer og øde vidder. Det var inntil for 60-70 år siden uoverkommelige avstander, uoverstigelige sperringer, og mellom dem levde folket, spredt og innestengt - i de trange dalene, på gårdsbruk som den dag i dag ter seg som ørsmå lyse flerrer i skogryggenes svarte pels, og langs den endeløse kyststranden, i vikene, på odder og
- 10 øyer.
- Denne overmektige natur og de vilkår den underkastet menneskene, har skapt og formet den norske folkekarakteren.
- Hvordan ble så den? - Det skal jeg forsøke å kaste noen forte streiflys over, men da må jeg først peke på noe særskilt, som har mer med den himmelske enn den
- 15 jordiske geografi å gjøre.
- Norge er som bekjent midnattssolens land - turistlandet, reklamelandet! Regnet etter lengden er faktisk nesten halvparten av Norge midnattssolens land. Ja - men for dem som er bofaste i disse strøkene er landet ikke bare midnattssolens, men også middagsmørkets land. Et land hvor året nær sagt består av én dag og
- 20 én natt, gull og svart, en lang tindrende dag og en enda lengre knugende natt. Tenk hva det er for en bue, hva det er for et spenn!
- Men dette spennet mellom årstidenes ytterligheter, det får ufeilbarlig sin parallelle bue i en aldri helt forløst spenning mellom motsetninger i menneskenes sinn.
- 25 Nordlendingens lynne, hans eksaltasjon i det gylne som i det svarte, er en fargesterk strime i den norske folkekaraktens uregelmessige mønster. Men også i andre strøk og på andre måter er Norge et ytterlighetenes og motsetningenes

land, som avler spente sinn. Fjellbonden skjelver for frosten, som på en eneste
30 nattetime kan tiltintetgjøre et helt års møysomme dagsverk. Fiskeren arbeider
ofte med livet som innsats - og et år kan havet bli "svart", fisketomt, så han etter
ukers, måneders slit vender hjem igjen uten fangst og kanskje med tap av den
redskap som var hele hans kapital. Det fins mange mennesker i Norge - og flere
35 var de før - som er slik stedt at et lune av naturen kan kullaste alle bergegninger,
knuse alt håp. Hos dem er det uvissheten, risikoen, som spenner sinnene.
Hasarden er en permanent og inngripende realitet i deres liv. I selve sitt slit for
føden er de tvungne spillere, og de får uunngåelig noe av spillerens art: fatalisme
som krysses av troen på lykketreffet; angsten for den overnaturlige natur med
flukt i drømmen om et forjettet land; lengslenes hildring over havets eller fjellets
40 vidder; driften mot det ukjente, fatamorgana-jaget etter det grenseløse - - alt
dette som de norske folkeeventyrene har inkarnert i Askeladden, Peer Gynts
stamfar, han som er dikter i hver ting han tenker foreta seg, han for hvem
ingenting synes umulig, som venter å få allting gratis, på hell, på slump - og som
undertiden får det: på fantasi, på talent!

45 Og så avstengningen, isolasjonen, de veiløse avstandene fra grend til grend, fra
gård til gård! - Naturen i Danmark og i det meste av Sverige tillot
landbefolkningen å samle seg i større eller mindre samfunn, i landsbyer. I Norge
var dette bare mulig på Østlandet og i Trøndelag. Ellers i landet var det langt
mellom de flekkene som med primitiv redskap kunne bringes under kultur, de
50 var så små at de sjelden kunne livnære mer enn en enkelt husstand, og det var
helst mange stride mil til nærmeste granne. Denne forskjellen mellom landene
har avsatt en forskjell mellom folkene.

Når menneskene lever mange sammen, blir det en selvfølgelig ting at de
innretter seg etter hverandre. De innbyrdes hensyn og det almene, valgfrie
55 samkvem virker da korrigerende og avslipende på den enkelte, han innpasser seg
i omgivelsene og tar farge av miljøet, han blir omgjengelig og sosial. Men når få
mennesker er henvist til hverandre, ikke kan unngå hverandres selskap, da
oppstår det ufeilbarlig friksjoner mellom uensartede gemytter og en vidtdreven
selvhevdelse blir den naturlige holdning. Individene vokser vilt, hver etter sin
60 utuktete natur, deres egenheter avslipes ikke, men skjerpes, de blir
umedgjørlige, retthaveriske, egensindige, og for de sterkeste blant dem blir
egenviljen den eneste rettesnor, de går til den ytterste grense hver i sin bane, tar
de siste konsekvenser, hver under forfølgelse av sine ønsker og lyster, sin
lidenskap, sin idé, sin tvangstanke!

65 Denne tendens mot det ekstreme, som i Ibsens "Brand" har funnet sitt mest
adekvate, om ikke sitt mest tiltalende dikteriske uttrykk, denne drift til på godt

og vondt å løpe linen ut, den er blitt en hovednerve i norsk folkekarakter. Men også den skaper en permanent indre spenning - spenningen mellom fantasi og virkelighet, mellom vilje og mulighet, mellom lengselens grenseløshet og kreftenes utilstrekkelighet.

Landets natur bestemte folkets livsvilkår. I våre dager er vilkårene naturligvis på mange vis annerledes. De moderne kommunikasjoner har radikalt forkortet alle avstander, sprengt mange sperringer og delvis opphevd isolasjonen. Den tekniske revolusjon, industrialiseringen, elektrisiteten, motoren, de store sosiale fremskritt har på mangfoldige måter gjort det leveligere i landet. Men hele denne fenomenale utvikling har funnet sted i løpet av de siste 50-60 år og har liten betydning for vårt tema: norsk egenart. Et folks karakter formes gjennom århundrer, den er tilsvarende stabil, og noen årtiers variasjoner kan bare i ringe grad endre den. Den sinnets spenning, som tar deg så mange uttrykk i norsk atferd og åndsliv, er et resultat av fortidens uavlatelige påkjenninger, den har gjennom den lange tid nedfelt seg i den norske stammes sjel og er blitt et nasjonalt arvestoff, som ikke lenger er betinget av ytre vilkår og livsforhold.

Denne evige indre spenningen kan bli farlig. Den kan sprengte menneskene. Den kan spalte dem og bryte dem ned i sjelelig tvedrakt. Den kan gjøre dem til særlinger, ensomme grublere, fanatiske kverulanter, ville svermere. Men den kan også bli fruktbar. Mangfoldige ganger har den i norsk åndsliv utløst seg i lynende og lysende utladninger mellom positive og negative poler.

*

I alle lands befolkning er de jevne hverdagsmennesker i overveldende majoritet. Det gjelder selvsagt også Norge, og det er vel overflødig å betone at de særegne trekk i folkekarakteren jeg har berørt, gjennomgående bare er virksomme som potensielle anlegg, latente drifter og krefter, egenheter og tendenser, som er mer uttalte hos nordmennene enn for eksempel hos svenskene. Disse egenheter og tendenser kan sammenfattes i tre ord: vår stridbare individualisme. Den er hos nordmennene en fundamental egenskap, den er mer enn noe annet det særkjennende i vårt tenkesett, vårt sinnelag, vårt nervesystem, hadde jeg nær sagt. Den er innbegrepet av vår egenart.

Vår stridbare individualisme har vært bestemmende for alt vi har gjort eller forsømt å gjøre, for våre seire og våre nederlag, våre bedrifter og våre feilgrep, våre storverk og våre villfarelser. Den er vår styrke og vår svakhet, vår dybde og vår begrensning. Den har mange ganger vært vår store fare, men alltid på ny vår

redning til slutt, for den er vår udrepelige originalitet, vår innerste kraftkilde, det uuttømmelige oppkomme i folkesjelen.

110 Det ville ikke være vanskelig å vise hvordan denne stridbare individualismen har vært avgjørende ved alle vendepunkter i folkets lange liv, og hvorledes våre forunderlig brutte og rapsodiske historie i sin tur har virket til ytterligere å skjerpe og hisse nettopp vår individualisme. Med tanke på landets og folkets situasjon i dag nøyer jeg meg med å streife et idémessig kompleks, som er et resultat av vår historiske skjebne gjennom tidene.

115 Frihetsbegrepet og frihetsbehovet dekker ikke nøyaktig samme krav hos forskjellige folk. Nordmennenes frihetsbegrep har - som så meget annet - fått sin særlige betoning av spesifikt individualistiske tilbøyeligheter, og inneholder den dag i dag minnelser om småkongenes, bygdehøvdingenes og sjørøvernes (vikingenes) krav på privat albuerom. Friheten oppfattes og verdsettes av
120 nordmennene først og fremst som den enkeltes ukrenkelighet og suverenitet - dette også når den er et samlende mål og merke. Friheten er en rett for alle - ja, men det er for norsk tenkesett bare en konsekvens av det primære: at den er en rett for hver især. Dette er ikke en lek med ord, det innebærer en psykisk realitet: det er selvhevdelsens arv og ånd som går igjen. Det er den enkeltes krav på
125 personlig uavhengighet som slår igjennom og tilraner seg hegemoniet innenfor frihetsbegrepets omfattende kompleks. Vi kan kanskje si det slik at nordmannens frihetsideal er søndagsfriheten, feriefriheten til å gjøre hva som faller ham inn - mer enn den like verdifulle frihet som bygger på en trygget hverdag, solidaritet og gjensidig hensyn.

130 Og kampen for frihet - innad som utad - har i Norge alltid tatt farge av dette: fellesskapet blir aldri så massivt at det utelukker selvhevdelsen, solidariteten sprenges om den ikke er såpass rommelig at den gir selvrådigheten et visst armslag. I dette ligger et slags overvintret barbari, et fargesterkt innslag av hjemløst fantasteri, av fredløshet, av nomade og vagabond i en ellers høy almen
135 og bofast kultur.

Gjennom hele sin historie har nordmennene ligget i uavlatelig innbyrdes strid, partivis, gruppevis, enkeltvis. Inntil for ca.700 år siden var det en blodig strid, senere har den vært ublodig, men ikke mindre hissig for det. Nordmennene har
140 uforminsket beholdt sin stridbarhet og sin glede ved strid. De er forformløse, selvrådige, egensindige, umedgjørliche. De er opposisjonelle og impulsive, alltid parate til protest, alltid kampberedte. Først og sist er det respektløse, de hemmes ikke av tradisjon og kan ikke kloroformeres av autoritet.

Norsk opinion danner seg raskt, forgrener seg overraskende og skifter hurtig -

den har en bister tendens til å velge ikke den svakeste, men den sterkeste motstands linje. Derfor er nordmennene bestandig uenige om alt mellom himmel og jord og ligger frydefullt i uopphørlig slagsmål med hverandre. En svensk skribent har uttrykt det slik: Norge er landet hvor debatten aldri stopper.

150

*

Og nu, i denne harde tiden, er alt blitt annerledes. Nordmennene oppfører seg
155 så å si uhistorisk, i uformskammet oppsetsighet mot sin egen folkepsykologi - de er plutselig blitt aldeles enige! Det hender fremdeles at man her i Sverige - især naturligvis i visse kretser og visse aviser - hører eller leser om splittelsen i det norske folk. Men den eksisterer ikke. Skillet mellom dem som, undertiden med døden for øynene, fastholder at de er nordmenn og dem som gjør deg til
160 håndlangere for den fremmede makt - dette skillet går ikke gjennom folket. Det går under folket. Det er skillet mellom det som er folket og det so mer folkets bunnfall.

Men denne fullkomne enighet, dette ubrytelige fellesskap, denne selvforglemmende solidaritet i kampen, som egentlig er så naturstridig for de
165 individualistiske nordmenn - - til syvende og sist er den kanskje allikevel ikke så overraskende. Det nordmennene har samlet seg om og er blitt enige om - det er å gjøre motstand. Og det å gjøre motstand - det ligger så fenomenalt fint til rette for norsk temperamang, at vi for en tid ennog kan finne oss i å gjøre det i samdrektighet. Men dessuten: hva er det vi kjemper for? Vi kjemper blant annet
170 for vår rett til å være uensartede og forskjellige, vår rett til å være innbyrdes uenige, vår rett til å gjenoppta debatten som aldri stopper, vår rett til uforstyrret å slåss med hverandre. Vi kjemper mot makter som vil ensrette oss i underkastelse, og for vår rett til i fred å fortsette vår fruktbare, stimulerende og befriende indre strid!

175

Og når alt kommer til alt betyr jo dette bare at vi kjemper for demokratiet. Ikke for et stillestående, selvtilfreds og søvnig demokrati, som innbiller seg at målet en gang for alle er nådd eller overhodet kan nåes. Men for veksten mot et demokrati, bredere og dypere enn noe folk ennå har kjent det, og på veien dit
180 for et stridende demokrati, som aldri slår seg til ro, som alltid skal videre, hvis livslov er utvikling, forandring og forvandling, et demokrati hvis særkjenne nettopp er mangfoldigheten, brytningen, anspennelsen - og striden.

185 Nordmennene kjemper for den nasjonale uavhengighet og den rettssikkerhet
som er forutsetningen for denne friheten, denne lykkelige strid i frihet. Det har
vært og det er en hard kamp. Enda hardere kan den bli. Allikevel kan vi kanskje
nu, uten å trekke veksler på en altfor fjern fremtid, ha lov til å glede oss til en tid
da nordmennene på ny får vilkår til å utfolde seg etter sin natur. Og våger vi det,
190 så er gleden så meget større som det er utsikt til at vår velsignede indre strid vil
bli renere enn før. Våre forventninger har nemlig ikke slått feil, våre
forventninger om at de dårligste iblant oss, de uredelige og de feige, de
misunnelige og de lumpne - at de ville havne der hvor de etter sine instinkter
hører hjemme, blant forræderne. Dem er vi engang for alle ferdig med.
195 Det har alltid vært friskt vær i Norge. Ved neste soloppgang vil været bli enda
friskere, enda renere, men ikke mindre vekslende, ikke mindre stormfullt.
Det blir ofte sagt at friheten er som den luften menneskene må ha for å kunne
puste. Hvor vidt dette er sant kan først konstateres når et folk blir berøvet sin
frihet. Mine landsmenn beviser nu, hver dag, hver time, at for dem er det sant.
200 Den kampen de kjemper er en kamp mot kvelningsdøden.
Og den kjemper de ikke bare på egne vegne.

Kilde

Helge Krog (1947): Meninger. Litteratur, kristendom, politikk, H. Aschehoug & Co., Oslo.

205

Emner

Andre verdenskrig

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/norsk-egenart>

210

215

220